

УДК 327.323.3(497.1)"1948/1955"(093.2)
327.5(497.1)"1948/1955"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.2.mil.185-208>

Оригинални научни рад

Примљен: 21. 9. 2019.

Прихваћен: 11. 5. 2020.

Марко Б. МИЛЕТИЋ

Институт за савремену историју, Београд

marko.miletic1990@gmail.com

Инциденти на границама између Југославије и земаља Информбироа (1948–1955)*

АПСТРАКТ: У раду се на основу архивских извора похрањених у Архиву Југославије и Војном архиву, као и објављених извора и релевантне историографске литературе анализира ток граничних инцидената између Југославије и земаља Информбироа. Покушали смо да у раду пружимо одговоре на низ питања: Колики је био број граничних инцидената? У ком периоду су они били најчешћи? Колико је било страдалих југословенских војника? Како је текао процес сређивања стања на граници?

Кључне речи: Југославија, Информбиро, Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија, СССР, гранични инциденти

Инциденти на границама Југославије и земаља Информбироа већ су били предмет истраживања домаће историографије. Ипак, чини нам се да у вези са њима још увек постоје одређене историографске белине, пре свега због чињенице да су досадашњи радови углавном ово питање третирали парцијално и (или) у оквиру ширих тематских целина.¹ Из тог разлога смо се одлучили да учинимо поку-

1 Између осталих до сада су о пограничним инцидентима на границама Југославије са суседним земљама „народне демократије“ у својим радовима писали: Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugariski odnosi 1944–1949*, (Београд: INIS, 2007), 223–229; Katarina Kovačević, „Incidenti na jugoslovensko-mađarskoj granici 1953–1956“, *Balkanski pakt 1953–1954*, zbornik radova, ur. Nemanja Milošević, (Београд: Војноисторијски институт, 2008), 282–294; Александар Животић, *Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961)*, (Београд: Архипелаг, ИНИС,

шај да сагледамо и анализирамо свеукупно инциденте на границама Југославије и земаља „народне демократије“ у периоду од почетка отвореног сукоба у лето 1948. па до његовог завршетка 1955. године. Пред нама се на том путу указао низ проблема и питања. Како је сукоб утицао на уређење граничних линија? Колики је био број граничних инцидентата? У ком периоду су они били најчешћи? Како је Стаљинова смрт утицала на њихов интензитет? Колико је југословенских војника изгубило живот у граничним инцидентима, а колико је њих рањено у посматраном периоду? Како је текао процес сређивања стања на границама и који су се проблеми том приликом јављали?

Почетак отвореног сукоба са земљама Информбироа у лето 1948. из корена је променио војностратегијски положај Југославије. Ако су границе ФНРЈ са суседним земљама „народне демократије“ од краја Другог светског рата биле линије спајања, по избијању сукоба оне су постале линије фронта низа „малих ратова“, који су с времена на време, због свог интензитета, претили да прерасту у прави ратни сукоб. Југославија се у лето 1948. дуж свих својих граница сусретала са армијама које су према њој биле непријатељски настројене.² Пишући о томе, професор Бранко Петрановић је оценио да се „Југославија нашла усамљенија 1948. него 1941. године, јер је тада имала отвор према Грчкој, као и декларативна обећања помоћи од демократских великих сила“.³

Практично одмах по објављивању Резолуције Информбироа са обеју страна граничних линија започели су фортификацијски радови и уређење неке врсте војишног простора, за евентуални ратни сукоб који су тада многи очекивали. Истина, у току 1948. ти радови су били мањег обима, али заштравање сукоба у току 1949. донело је интензивније уређење пограничне просторије, које је настављено и почетком 50-их. Сећајући се тог периода Едвард Кардељ је забеле-

2011), 331–356; Vladimir Lj. Cvetković, *Pogled iza гвоздене zavese. Jugoslovenska politika prema zemljama narodne demokratije u susedstvu 1953–1958*, (Beograd: INIS, 2013), 64–81; Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945–1959*, (Beograd: ISI, 2014), 186–200.

2 На границама према Грчкој, Италији и Аустрији, ситуација је већ од раније била затегнута и бременита, са честим граничним инцидентима.

3 Бранко Петрановић, Сава Даутовић, *Велика шизма. Четрдесетосма*, (Подго-рица: ЦИД, 1999), 64.

жио: „Дуж свих граница са источноевропским земљама копали смо ровове и подизали утврђења. Земља се утврђивала свим средствима. [...] С друге стране границе грађене су и подигнуте високе жичане препреке и осматрачнице, преорана земља уз жичану ограду да би се виделе стопе оних који би евентуално кришом дошли у земљу или изашли из земље. Укратко од западног краја Мађарске до југа Бугарске и дуж границе са Албанијом биле су прекинуте све врсте веза.“⁴

Истраживања Бојана Димитријевића показују да је Југославија од јуна 1948. у унутрашњости своје територије почела са изградњом утврђења сталног типа, а превасходно се радило о подземним центрима везе и командним местима. У истом месецу следеће године отпочета је градња фортификацијских објеката и на обали, док су стални радови на утврђивању „сувоземног фронта“ отпочели у лето 1951. Пре сталног утврђивања команде војних области и команда Југословенске ратне морнарице (ЈРМ) изводиле су радове пољског типа, у складу са својим могућностима и потребама. Ипак, ти радови су били стихијски, различити и без јасно одређеног плана, а по квалитету „и поред постигнутих резултата, нису задовољавали“. Почетак израде армирано-бетонских елемената 1951. године умногоме је побољшао ситуацију.⁵

Мађари су у периоду сукоба готово дуж читаве граничне линије за десет до двадесет метара подигли један ред жичаних препрека висине око 120 цм. Осим тога, на мађарској страни узоран је меки појас ширине шест до осам метара, који је током година проширен на 15 м. Око осматрачница, граничних караула и на местима одређеним за заседе ископани су ровови, а на важнијим местима (спојевима) израђени су лаки бункери. До пролећа 1952. Мађари нису израђивали фортификацијске објекте сталног типа, изузев на сектору нафтоносних поља у јужном делу земље. На тој просторији постојала су бетонска утврђења која су после 1948. поправљена, а у току 1950. изграђено је неколико нових бункера. Од пролећа па до краја 1952. Мађари су интензивно радили на изградњи фортификације сталног типа. Радове су изводили не само уз границу него и у дубини територије до 10 км, на прилазима појединим местима и

4 Edvard Kardelj, *Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957. Sećanja*, (Beograd, Ljubljana: Radnička štampa, Državna založba Slovenije, 1980), 129–131.

5 Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945–1959*, 180–181.

скоро на свим комуникацијским правцима који из Мађарске воде у Југославију и обратно.⁶

Румуни су у току 1948. и 1949. изводили мање инжењеријске радове дуж целе границе са Југославијом. Копали су ровове, правили митраљеска гнезда и ватрене положаје за артиљеријска оруђа. Исти радови настављени су и у току 1950, с тим што су тада дуж читаве границе, као и Мађари, узорали меки појас ширине 10 м. Осим тога, на сектору Чавош–Толвадиа (40 км југозападно од Темишвара) постављена су минска поља, а у рејону села Радујево, Кеча и Хетин (30 км западно од Темишвара) постављене су и жичане препреке.⁷

Мада су радове мањег обима изводили и током друге половине 1948, Бугари су тек почетком 1949. приступили интензивнијем уређењу пограничне просторије, како дуж саме граничне линије тако и у дубини територије. Интензитет фортификацијских радова у уској пограничној зони нарочито је порастао до јануара 1951. године. Ако се посматра карактер изведених радова са бугарске стране границе, односно њихова намена, они се могу поделити у две врсте. Први су за циљ имали што боље обезбеђење саме граничне линије и караула, а други, који су извођени у дубини територије на 10 до 20 км, требало је да заштите концентрацију и мобилизацију бугарске војске на овом простору ако би евентуално дошло до рата. Радови на утврђивању најинтензивније су спровођени на просторији Видин–Кула–Белоградчик, док су се у осталим деловима пограничног рејона они изводили углавном на важнијим операцијским правцима.⁸

По совјетском савету и Албанци су крајем априла 1949. започели фортификацијске радове на својој граници према Југославији.⁹ Најважније радове Албанци су почели да изводе од априла 1950. када су обновили стара и запуштена немачка и италијанска утврђења из-

6 Војни архив (ВА), фонд Југословенска народна армија (ЈНА), к. 47, ф. 4, док. 2/1, Војнообавештајна ситуација у Мађарској, 110; ВА, ЈНА, к. 48, ф. 7, док. 1/1, Општи подаци о Мађарској и њеним граничним јединицама обезбеђењу и фортификацијском уређивању од 1951. до 1953, 77–78.

7 Архив Југославије (АЈ), фонд 836, Кабинет маршала Југославије (КМЈ), П-5-а-1/21, Припремни материјал за експозе Јосипа Броза Тита о војном буџету за 1951. годину – Информације у вези са радом армије.

8 ВА, ЈНА, к. 47, ф. 2, док. 1/1, Општи подаци о Бугарској – повреда мировног уговора и о агресивним и непријатељским акцијама против ФНРЈ до 1951. године; ВА, ЈНА, к. 47, ф. 2, док. 3/1, Анализа оружаних снага Бугарске, уређење територије, аеродрома, обезбеђење граница и мобилизацијских припрема.

9 Животић, *Југославија, Албанија и велике силе*, 333.

грађена у току Другог светског рата. Осим тога, они су тада почели изградњу и класичних пешадијских заклона и ватрених положаја за артиљерију дуж граничне линије, а местимично је вршено и минирање терена у пограничном рејону. Најбоље су утврђени правци Коплик–Добра–Подгора, Скадар–Дергивај–Големи, Пука–Кукс–Тропоја, затим лева обала Бојане, рејони Подградеца и Пешкопеје, као и околина Тиране. Посебна пажња поклоњена је утврђивању обала Скадарског језера.¹⁰

Осим фортификацијских радова, обе стране су појачале и војне ефективе у пограничним рејонима. За безбедност југословенске границе биле су задужене граничне јединице Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ). У пограничној зони службу су „уз најтешњу сарадњу“ са њима вршиле и јединице народне милиције.¹¹ Објављивање Резолуције Информбиороа затекло је Југословенску армију (ЈА) у распореду који је био предвиђен за одбрану од напада који би преваходно долазио са Запада. У складу са тим и граничне јединице ЈА обезбеђивале су пре свега границе према Италији, Аустрији и Грчкој, док границе према суседним земљама чланицама Информбиороа готово да нису ни постојале. После почетка сукоба наређено је гушће поседање граница, тако да су југословенске војне ефективе у пограничним рејонима према суседним информбиороовским земљама знатно увећане.¹² После извршене реорганизације ЈА у току 1949. године југословенске границе чували су: две граничне бригаде укупне јачине дванаест батаљона, затим три гранична пука јачине једанаест батаљона, као и један поморски гранични одред и један самостални гранични батаљон.¹³

Мађари су, у односу на период пре објављивања Резолуције, на граници према Југославији задржали исти број јединица, али је број војника порастао готово два пута. Они су крајем 1950. држали око 6.500 војника, што значи да су на сваки километар границе имали десет војника. Румуни су такође повећали број војника у погра-

10 АЈ, КМЈ, I-3-b/53, Информације о прегледу албанских јединица дислоцираних према Југославији, 1–2; АЈ, КМЈ, II-5-a-1/21, Припремни материјал за експозе Јосипа Броза Тита о војном буџету за 1951. годину. Информације у вези са радом армије; Животић, *Југославија, Албанија и велике силе*, 340–341.

11 Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945–1959*, 187.

12 ВА, ЈНА, КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3725, Команда КНОЈ-а – Генералштаб ЈА, стр. пов. бр. 1095 од 3. августа 1948. године.

13 Bojan V. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojniki i oružje*, (Beograd: ISI, 2006), 426.

ничним рејонима у периоду сукоба. Док је до 1948. југословенско-румунску границу обезбеђивало 1.800 до 2.000 војника, крајем 1950. тај број је износио 4.500 до 5.400 (10 до 12 војника на један километар). Осим тога, Румуни су у августу 1950. извршили и реорганизацију граничног обезбеђења, па су од тада више пажње посвећивали заштити границе по дубини него на самој граничној линији.¹⁴

Док је пре изласка Резолуције Информбироа југословенско-бугарску границу обезбеђивало свега око 1.300 бугарских војника, до краја 1950. године тај број је порастао на 4.500 (осам војника по једном километру), што је представљало половину свих бугарских граничних трупа. Осим регуларних граничних јединица, у обезбеђењу југословенско-бугарске границе учествовале су са бугарске стране различите наоружане групе месног становништва (такозване „ловне групе“, „групе за садејство“, „сеоске страже“ и „групе бораца против фашизма“) и милиција. Пре почетка отвореног сукоба Југославије и земаља чланица Информбироа, југословенско-албанску границу обезбеђивало је тек 800 албанских војника. Одмах по изласку Резолуције Албанци су почели да повећавају број граничних јединица према Југославији. Тај процес је нарочито био видљив у јулу и августу 1949, када је извршена реорганизација албанских граничних јединица и јединица унутрашње безбедности. Тада је, од укупно осам граничних батаљона алабанске војске, њих четири са око 2.500 људи (пет војника на један километар) обезбеђивало југословенско-албанску границу. Поред њих, граничну линију је обезбеђивало и око 800 припадника бригаде „Сигурими“ (бригада унутрашње безбедности).¹⁵

На овако утврђеним граничним линијама на којима је био концентрисан велики број војника најбоље се могла видети и осетити сва оштрина насталог сукоба. Гранични инциденти почели су непосредно пре објављивања Резолуције Информбироа 28. јуна 1948. године. Они су се манифестовали у више видова: повреде територије, вода и ваздушног простора, отварање ватре на непријатељску територију, прелазак границе мањих војних јединица, заседе, убиства, рањавања и отмице граничара и цивила, осветљивање рефлектори-

14 АЈ, КМЈ, II-5-a-1/21, Припремни материјал за експозе Јосипа Броза Тита о војном буџету за 1951. годину – Информације у вези са радом армије.

15 Исто.

ма територије и објеката непријатеља, организовано убацивање група и појединаца на територију суседа, рушење граничних ознака, фотографисање пограничних рејона, изазивање и пожари.

Први инциденти забележени су неколико дана пре објављивања Резолуције Информбироа, када су на југословенско-албанској граници албански гранични органи 25. јуна ранили југословенског граничара Танасија Крстића.¹⁶ У току јула и августа 1948. забележени су и први гранични инциденти на границама са Мађарском и Бугарском када су и са територија тих држава ка Југославији полетели меци.¹⁷ Већ у септембру смртно је страдао и први југословенски граничар на југословенско-албанској граници – 8. септембра на граничном сектору Охрид, 2,5 км југоисточно од села Љубаниште убијен је војник ЈА Рус Веисл. Месец и по дана касније, 25. октобра на истој граници, на граничном сектору Дебар, рањен је још један југословенски војник, Иван Балеш.¹⁸ До краја 1948. године на границама Југославије и земаља Информбироа регистрована су 74 гранична инцидента, и то: 11 на граници са Мађарском, 30 на граници са Бугарском и 33 на граници са Албанијом. Југословенско-румунска граница остала је у току 1948. мирна.¹⁹ У овим инцидентима је страдало и југословенско цивилно становништво које је живело у пограничним рејонима, те је један цивил био рањен, а њих 19 су отели гранични органи суседних држава чланица Информбироа.²⁰

Број граничних инцидената порастао је у 1949. години на 442. На прво место по броју инцидената попела се Мађарска са 149, а следиле су је Бугарска са 145 и Албанија са 110, те Румунија са 38.²¹ Повећање броја граничних инцидената условило је и повећање броја

16 АЈ, фонд 507, Централни комитет Савеза комуниста Југославије (ЦК СКЈ), 507/IX Комисија за везе са иностранством (КЗВИ), СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952).

17 Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945–1959*, 188.

18 АЈ, ЦК СКЈ, 507/IX КЗВИ, СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952).

19 АЈ, фонд 837, КПП, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

20 ВА, ЈНА, К КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3718, Преглед убистава, рањавања и отмица од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1955. године.

21 АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

убијених и рањених југословенских граничара. Посебно тешки месеци су били мај и октобар, када су три југословенска војника изгубила живот, а још тројица рањена.²² Иако је спала на треће место по укупном броју граничних инцидената, југословенско-албанска граница и даље је важила за ону на којој се најчешће дешавају трагични догађаји. Када то кажемо, имамо у виду чињеницу да се од дванаест тешких инцидената у 1949. у којима су југословенски граничари убијени, рањени или отети, њих седам десило на овој граници.²³ Осим војних губитака, у току 1949. на границама Југославије и земаља Информбироа рањена су два а отето је осам југословенских грађана.²⁴

Компликовање међународне ситуације после отпочињања рата на Корејском полуострву у току 1950. у југословенско руководство је унело страх од могућег напада СССР-а и његових источно-европских сателита. Не можемо да се отлемо утиску да је један од разлога тог страха било и даље повећавање броја граничних инцидената, нарочито њихов нагли пораст у последњој четвртини годи-

22 АЈ, ЦК СКЈ, 507/IX КЗВИ, СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952) – Преглед убијених и рањених граничара на границама према земљама ИБ блока; ВА, ЈНА, К КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3718, Преглед убистава, рањавања и отмица од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1955. године; Исто, Преглед рањених на албанској граници од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1958; Исто, Преглед отетих граничара; Преглед убистава, рањавања и отмица на југословенској граници 1948–1955; *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, прир. Милан Терзић, Михајло Басара, Димитар Тасић, (Београд: Службени гласник, 2017), 268–278.

23 Убијени су војници: Ивко Јовановић, 20. маја у рејону села Куштиљ на граничном сектору Вршац, Иван Тарандок, 13. октобра на граничном сектору Бела Црква, и Митар Војновић, 7. октобра у рејону Ђафа Штоберце. Осим њих убијен је и поручник Јово Лазукић 22. децембра у рејону села Јуник, на граничном сектору Ђаковица. Рањени су војници: Душан Вукмирица и Кири Димовски, 6. маја приликом ношења Титове штафете на Скадарском језеру, затим Драган Драгишић, 4. јула у рејону граничног камена бр. 26 на граничном сектору Андријевица, Ђоко Јелача, 1. августа, у рејону к. 1144, на обали реке Цијевне, на граничном сектору Скадар, Петар Бабић, у ноћи између 29. и 30. маја у рејону к. 126, Сиш Беркасов и Светозар Јовановић, 13. новембра у рејону села Милетићево, на граничном сектору Вршац. Отети су војник Јожеф Мајлат, 31. марта у рејону карауле „Остричевица“ и потпоручник Зарије Николић, 6. маја на Скадарском језеру.

24 ВА, ЈНА, К КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3718, Преглед убистава, рањавања и отмица од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1955. године.

не.²⁵ Све то натерало је Јосипа Броза Тита да са најужим државним, партијским и војним врхом размотри питање могућег напада са Истока.²⁶ Пишући о томе он је у свој дневник 4. децембра забележио: „Тражио сам да се хитно предузму извесне мјере због опасности да нас неко са истока не изненади“.²⁷

Укупно се у току 1950. догодило 936 граничних инцидената. Највећи број инцидената забележен је на југословенско-мађарској граници (342), а следиле су је југословенско-румунска (278), југословенско-бугарска (204) и југословенско-албанска граница (112).²⁸ Пораст броја инцидената у последњој четвртини 1950. одразио се и на њихову тежину, па тако сва три убиства припадника југословенских оружаних снага у тој години бележимо у овом временском периоду. Мада је у току целе године на југословенско-албанској граници било најмање инцидената (112), сви они са смртним исходом десили су се управо на њој.²⁹ Осим тога, у току ове године рањено је четири војника ЈА и то један на југословенско-бугарској и три на југословенско-албанској граници.³⁰ Погинуо је и први југословенски цивил од почетка сукоба са земљама Информбироа. Наиме, чобанин Милан Костадинов је са својим стадом прешао југословенско-бугарску границу 14. јула, када су га бугарски гранични органи задржали, а затим претукли до смрти.³¹

25 Број граничних инцидената у периоду од јануара до септембра није прелазило 89 у току једног месеца, да би у току октобра, новембра и децембра он нагло порастао на 134, 124 и 150.

26 АЈ, ЦК СКЈ, Политбиро ЦК СКЈ, III/53, Записник са седнице Политбироа ЦК КПЈ од 4. децембра 1950. године.

27 *Титов дневник*, прир. Перо Симић, (Београд: Новости, 2009), 57.

28 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

29 У току 1950. погинули су војници: Милорад Ђурић, 12. октобра у рејону к. 2443 ткз. Цигански прелаз, Мехо Камарић, 15. октобра код граничног камена бр. 21, 9 км јужно од Плавског Блата, и Силвестар Војновић (Вујиновић), 18. новембра у рејону села Жировнице на граничном сектору Дебар.

30 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; АЈ, ЦК СКЈ, 507/IX КЗВИ, СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952).

31 ВА, ЈНА, К КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3718, Преглед убистава, рањавања и отмица од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1955. године.

У следеће три године (1951–1953) збио се највећи број граничних инцидента. Већ у 1951. тај број је први пут био четвороцифрен – 1.517. Као и у претходној години, најнемирнија је била граница са Мађарском (793 инцидента), а следиле су је границе са Румунијом (432), Бугарском (186) и Албанијом (106).³² Такав распоред ће остати до краја посматраног периода.

У току 1951. догодио се највећи број тешких инцидената, који су за последицу имали осам убијених, девет рањених и три отета југословенска граничара. Први је погинуо већ 22. јануара, а последњи, осми те године, 27. октобра. Између њих, граничари су гинули и у јуну, јулу, августу и септембру. Први пут од почетка сукоба гинуло се и на југословенско-мађарској³³ и југословенско-бугарској граници.³⁴ Тројица су погинула на граници са Албанијом³⁵ и двојица на граници са Румунијом.³⁶ И број од девет рањених војника у 1951. години био је највећи од почетка сукоба.³⁷

Година 1952. била је рекордна када је у питању број укупних инцидената – 2.390. Само је на југословенско-мађарској граници у 1952. било више инцидената него на свим границама у 1951. години (1.591 – 1.517). На осталим границама било је знатно мање инци-

32 Статистички преглед граничних инцидената са ИБ земљама 1948–1952, *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, 220–223.

33 Прва жртва на граници са Мађарском био је војник Славољуб Миљковић. Он је убијен 22. јануара у рејону Доње Лендаве.

34 Прва жртва на граници са Бугарском био је војник Милан Милентијевић. Он је убијен 27. октобра у рејону села Верзар на граничном сектору Димитровграда. Недуго затим убијен је и милиционер Радосав Костадиновић, 26. новембра у рејону села Изатовци 14 км североисточно од Димитровграда.

35 На граници са Албанијом погинули су: капетан Бранко Мандић, у ноћи између 22. и 23. августа код села Влашње, у рејону Призрена, на 10 км од граничне линије, у сукобу са албанским диверзантима, као и војници Миодраг Стојановић, 2. септембра у рејону карауле „Књажевац“ на граничном одсеку ИБ земаља Призрен, и Дујо Пухарић, 2. октобра у рејону Горње Воде, 10 км југозападно од Андријевице.

36 На граници са Румунијом погинули су војници: Станоје Вукојевић, 13. јуна 4,5 км североисточно од села Св. Хуберт, на граничном сектору Велика Кикинда, и Иван Шимец, 3. августа у рејону села Хетин, на граничном сектору Велика Кикинда.

37 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; АЈ, ЦК СКЈ, 507/IX КЗВИ, СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952); Преглед убистава, рањавања и отмица на југословенској граници 1948–1955, *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, 268–278.

дената: југословенско-румунској 436, југословенско-бугарској 288 и југословенско-албанској 75.³⁸ Иако се број укупних инцидената повећао, број тешких се смањио. У току 1952. бележимо два убиства, што је најмање још од 1948. Први пут од почетка сукоба није било страдалих на југословенско-албанској граници. Оба убиства граничара догодила су се на граници између Југославије и Бугарске.³⁹ Осим њих, у току године било је и девет рањених граничара.⁴⁰

У години Стаљинове смрти (1953) број инцидената се незнатно смањио у односу на 1952. У 1953. укупно их је регистровано 2.313, што је свега 77 мање него у претходној години. Према броју инцидената и даље је предњачила југословенско-мађарска граница, на којој се догодило две трећине свих инцидената те године (1.540). Следила је граница са Румунијом (433), затим са Бугарском (231) и на крају са Албанијом (109), где је забележен најмањи број инцидената.⁴¹ Као и у претходној години, и у 1953. два југословенска граничара су изгубила живот: по један на граници са Бугарском⁴² и Албанијом.⁴³ Број рањених се у односу на претходну годину знатно смањио, те је у току 1953. било два рањена југословенска граничара.⁴⁴

38 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; Статистички преглед граничних инцидената са ИБ земаљама 1948–1952, *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, 224–227.

39 У току 1952. на југословенско-бугарској граници погинули су: војник Рамадан Агош, 20. августа у рејону Голема Орница, код села Ново Корито, на граничном сектору Књажевац, и милиционер Ристо Чакаловски, 24. јуна у рејону Бајрамтепе, у близини села Костурус.

40 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; АЈ, ЦК СКЈ, 507/IX КЗВИ, СССР, 119/IV-89, Подаци о граничним инцидентима извршеним у времену 1948–1952. године од стране ИБ земаља (крај 1952); Преглед убистава, рањавања и отмица на југословенској граници 1948–1955, *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, 268–278.

41 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

42 На југословенско-бугарској граници погинуо је војник Антон Хлебец, 25. јуна у рејону карауле „Пропуст“ источно од Новог Села.

43 На југословенско-албанској граници погинуо је војник Бошко Жиловић, 24. јуна у рејону карауле „Ропс“ 19 км југозападно од Пећи.

44 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; Преглед убистава, рањавања и отмица на југословенској граници 1948–1955, *Информбиро и Југословенска (народна) армија*, 268–278.

Стаљинова смрт почетком марта 1953. довела је до наглог повећања броја инцидената. Ако посматрамо три месеца, март, април и мај, у свим годинама сукоба, највећи број инцидената у том временском периоду догодио се управо у 1953. години.⁴⁵ Ипак, дугорочно посматрано његова смрт је представљала прекретницу. Ново совјетско руководство почело је да полако да исказује жељу за нормализацијом односа са Југославијом. На том трагу је свакако и наређење које су мађарске граничне јединице добиле у току лета 1953. а у коме је од њих тражено да не изазивају инциденте, док је прекршиоцима тог наређења запређено строгим казнама.⁴⁶

Започети процес нормализације односа довео је до смањења броја граничних инцидената у току 1954, када је њихов број опет, после три године, постао троцифрен – 547.⁴⁷ Упркос томе ни 1954. није могла да прође без људских губитака. Последњи југословенски граничар који је изгубио живот у граничним инцидентима у току сукоба Југославије и земља Информбироа био је десетар Момчило Малчић. Као и први, и последњи југословенски граничар убијен је на југословенско-албанској граници. Погинуо је док је вршио оправку граничних ознака у рејону карауле „Крстац“.⁴⁸

У прва три месеца 1955. југословенски органи регистровали су свега 42 гранична инцидента. Од тога се на граници са Мађарском догодило 15, Румунијом 14, Бугарском 12 и Албанијом један. Први пут од почетка сукоба није било људских губитака.⁴⁹ Био је то јасан показатељ да је процес нормализације односа две стране текао у добром смеру.

Ако на крају сумирамо све бројке, видећемо да су југословенски органи у току трајања сукоба са земљама чланицама Информбироа регистровали укупно 8.261 гранични инцидент, у њима је убијен

45 У овом временском периоду (март–мај) 1949. догодила су се 102 инцидента, 1950. – 235, 1951. – 296, 1952. – 564, а 1953. – 887.

46 Kovačević, *Incidenti na jugoslovensko-mađarskoj granici*, 284.

47 АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н.С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

48 ВА, ЈНА, К КНОЈ и ГЈЈ, инвентарски број 3718, Преглед убистава, рањавања и отмица од 1. јуна 1948. до 31. децембра 1955. године.

49 АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н.С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

21 граничар, рањено 33 и отето њих осам.⁵⁰ Највећи број инцидената догодио се на граници са Мађарском 4.750, затим на границама са Румунијом 1.761, Бугарском 1.176 и Албанијом 574. Насупрот томе, албански гранични органи, који су извршили најмање граничних инцидената, извели су највише тешких провокација. Од укупног броја убијених и рањених југословенских граничара више од половине отпада на њих (11 убијених и 18 рањених).⁵¹

*Број граничних инцидената, убијених и рањених
југословенских граничара у току сукоба Југославије
и земаља Информбироа (1948–1955)*

Година	Мађарска			Румунија			Бугарска			Албанија			Укупно		
	Број гран. инцидената	Убијени југ. граничари	Рањени југ. граничари	Број гран. инцидената	Убијени југ. граничари	Рањени југ. граничари	Број гран. инцидената	Убијени југ. граничари	Рањени југ. граничари	Број гран. инцидената	Убијени југ. граничари	Рањени југ. граничари	Број гран. инцидената	Убијени југ. граничари	Рањени југ. граничари
1948.	11	-	-	-	-	-	30	-	-	33	1	2	74	1	2
1949.	149	-	1	38	2	1	145	-	-	110	2	3	442	4	5
1950.	342	-	-	278	-	-	204	-	1	112	3	4	936	3	5
1951.	793	1	4	432	2	1	186	2	2	106	3	2	1.517	8	9
1952.	1.591	-	2	436	-	-	288	2	1	75	-	6	2.390	2	9
1953.	1.540	-	-	433	-	-	231	1	1	109	1	1	2.313	2	2
1954.	309	-	-	130	-	-	80	-	1	28	1	-	547	1	1
1955. ⁵²	15	-	-	14	-	-	12	-	-	1	-	-	42	-	-
Укупно	4.750	1	7	1.761	4	2	1.176	5	6	574	11	18	8.261	21	33

50 Исто.

51 Исто.

52 Подаци за 1955. односе се само на прва три месеца (јануар–март).

Југославија је већ у току 1949. године покушала да са суседним земљама чланицама Информбироа дипломатским путем реши питање граничних инцидената. Први споразум у вези са тим потписан је између Југославије и Мађарске 3. августа 1949. у Суботици. Њиме је било предвиђено да владе обеју земаља предузму све потребне мере за уклањање свих узрока и повода граничних инцидената. Уколико би се упркос томе догодио неки инцидент, било је предвиђено да се сазове, у року од осам часова од примања позива од пограничних органа било које стране уговорнице, мешовита комисија на месту где се одиграо инцидент ради вршења потребног испитивања. Резултати рада комисије требало је да буду представљени у заједничком записнику, у који би биле унете чињенице које су у заједничкој истрази сагласно утврђене. Уколико мешовита комисија не би могла да дође до споразума, било је предвиђено да се спорна питања решавају дипломатским путем.⁵³

Подстакнута потписаним споразумом са Мађарском, југословенска влада се већ 5. септембра 1949. дипломатском нотом обратила и Албанији. У циљу избегавања граничних инцидената, Југославија је у овој ноти предложила образовање мешовитих комисија, које би имале иста овлашћења као оне из споразума ФНРЈ и Мађарске. Осим тога, наглашена је потреба да се граница између две земље тачно и јасно обележи, што до тада није био случај. У складу са тим, Министарство иностраних послова Југославије упутило је позив влади Албаније да 20. септембра на Цетиње пошаље своју делегацију која би заједно са југословенским представницима израдила споразум о раду мешовитих комисија за испитивање и утврђивање граничних инцидената и испитивање граничних знакова и обележавања граничне линије. Међутим, албанска страна није дала никакав одговор на ову југословенску ноту.⁵⁴ Уместо њега, у току последња три месеца 1949. на југословенско-албанској граници убијена су чак три југословенска граничара. Југословенски органи сматрали су да Ал-

53 Sporazum između FNRJ i NR Mađarske o radu mešovityh komisija za ispitivanje i utvrđivanje graničnih incidenata, Subotica 3. avgusta 1949, *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1949*, prir. Rozita Levi, (Beograd: SSIP, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1991), 153-155.

54 Nota Ministarstva inostranih poslova FNRJ Poslanstvu NR Albanije u Beogradu kojom se predlaže formiranje mešovityh komisija za ispitivanje graničnih incidenata, Beograd 5. septembar 1949. godine, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1949*, 169.

банија својим ћутањем доказује да не жели да успостави нормално стање на граници.⁵⁵

И поред потписаног споразума, граница између Југославије и Мађарске није мировала, па је ситуација крајем октобра 1949. постала врло тешка. Мађарске власти су 31. октобра одлучиле да једнострано раскину споразум потписан само два месеца раније. Стање на југословенско-мађарској граници поново је стављено ван уговора. Влада ФНРЈ је упутила влади Мађарске ноту у којој је нагласила да одговорност за последице које могу произићи из овог чина сноси искључиво влада у Будимпешти.⁵⁶

Истог дана када је Мађарска обавестила Југославију да излази из споразума о раду мешовитих комисија за испитивање и утврђивање граничних инцидената, влада ФНРЈ се обратила бугарској влади предложивши јој да две земље потпишу овакав уговор. У наредних готово годину дана (до 10. августа 1950), између двеју влада измењено је седам нота у вези са тим питањем. На крају, резултат је био потписивање „Аранжмана између ФНРЈ и НР Бугарске о испитивању и утврђивању евентуалних граничних инцидената на југословенско-бугарској граници од стране пограничних представника двеју земаља“. Аранжман је ступио на снагу 11. августа 1950, али није одговарао принципима „ефикасног испитивања и решавања граничних инцидената“, па је касније мењан у току 1953. и 1954. године.⁵⁷

Југословенска влада се, по питању решавања проблема на границама, Румунији обратила последњој. Ноту у којој је предлагала образовање мешовитих комисија које би испитивале граничне инциденте послала је румунској амбасади 14. децембра 1949. године.⁵⁸ Одговарајући на ноту, румунска влада је 25. јануара 1950, оквалификовала

55 Nota Ministarstva inostranih poslova FNRJ Poslanstvu NR Albanije u Beogradu povodom ubistva jugoslovenskog graničara, Beograd, 11. oktobar 1949. godine, *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, (Beograd: MIP FNRJ, 1951), 374–375.

56 Nota vlade FNRJ vladi NR Mađarske povodom jednostranog raskida Sporazuma o radu mešovitih komisija za ispitivanje i utvrđivanje graničnih incidenata od strane vlade Republike Mađarske, Beograd, 21. novembar 1949. godine, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1949*, 323–325.

57 АЈ, КПР, I-3-a/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; АЈ, КМЈ, II-5-a-1/21, Припремни материјал за експозе Јосипа Броза Тита о војном буцету за 1951. годину.

58 Nota Ministarstva inostranih poslova FNRJ Ambasadi NR Rumunije u Beogradu kojom se predlaže obrazovanje mešovitih jugoslovensko-rumunskih komisija za ispi-

предлог Београда као „дволични маневар којим се не може сакрити политика издајства мира југословенског народа, а коју води југословенска влада“. На тај начин она је одбила југословенски предлог.⁵⁹

Неуспешни покушаји да са суседним земљама реши проблеме на границама у директним билатералним разговорима, натерали су Југославију да „несносно стање на својим границама“ изнесе пред Шесто заседање ОУН-а.⁶⁰ Уједињене нације су дале подршку југословенском предлогу и препоручиле заинтересованим владама да побољшају међусобне везе и да реше инциденте у духу Повеље УН-а, да се подвргну у својим дипломатским односима правилима и пракси која је у употреби у међународним односима, те да реше граничне инциденте посредством мешовитих граничних комисија и другим мирољубивим методама по свом избору.⁶¹ Ипак, све до Стаљинове смрти (март 1953), препоруке УН-а остале су мртво слово на папиру. Изузев Аранжмана са Бугарском, који није дао много практичних резултата, на свим осталим границама стање је остало ван било каквог споразума којим би се проблем граничних инцидената решавао.

Након Стаљинове смрти долази до постепеног стишавања сукоба између две стране. Већ почетком јуна 1953. В. М. Молотов је отправнику послова Амбасаде ФНРЈ Д. Ђурићу казао да „совјетска Влада сматра да је дошло време да пошаље свог амбасадора у Југославију“ и затражио агреман за Василија Ваљкова. Молотов је истакао и то да се нада да ће доћи до обостране размене амбасадора.⁶² У току идућег месеца Президијум ЦК КПСС-а је наложио, у виду закључака, „необходност“ нормализације односа са Југославијом.⁶³ Тако јасан сигнал из

тванје и utvrđivanje graničnih incidenata, Beograd 14. decembra 1949. godine, *Bela knjiga*, 391-392.

59 АЈ, КМЈ, II-5-а-1/21, Припремни материјал за експозе Јосипа Броза Тита о војном буџету за 1951. годину.

60 Шесто заседање ОУН-а је трајало од 6. септембра 1951. до 5. фебруара 1952. године.

61 АЈ, КПР, I-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу; Jadranka Joksimović, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama (1945-1953)*, (Beograd: ISI, 1985), 89-93.

62 Телеграм отправника послова Амбасаде ФНРЈ у СССР Д. Ђурића Државном секретаријату за иностране послове ФНРЈ, *Југословенско-совјетски односи 1945-1956*, (Београд: МСП РС, МИП РФ, 2010), 619-620.

63 Ljubodrag Dimić, „Jugoslovensko-sovjetski odnosi 1953-1956. Zbliženje, pomirenje, razočarenje“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine, zbornik radova sa naučnog skupa*, ur. Đoko Tripković, (Beograd: ISI, 1999), 280-281.

Москве следиле су и друге источноевропске земље, међу којима и четири југословенска суседа.

Решавање питања граничних инцидената, у светлу нових околности, постало је веома важно. Стога не треба да чуди да су владе Мађарске и Румуније у току јула 1953. прихватиле југословенски предлог о оснивању мешовитих комисија за испитивање граничних инцидената, а њима се почетком августа придружила и Албанија. После прихватања југословенске иницијативе уследили су преговори југословенских и представника ових трију земаља. Већ 5. августа састале су се делегације Југославије и Мађарске. У наредних двадесетак дана, све до 28. августа, оне су водиле преговоре, одржавајући састанке наизменично у Сомбору и у Баји. Иако је југословенско-мађарска граница била све време трајања сукоба најнемирнија, атмосфера у току преговора била је „врло пријатна“, како у току радних састанака тако и у приватним разговорима двеју делегација. Мада су се и у току самих преговора на граници дешавали инциденти, после дванаест одржаних седница две стране су 28. августа у Баји потписале споразум о начину предупређења и испитивања инцидената на југословенско-мађарској граници.⁶⁴ Ради што бољег спровођења договореног, владе Југославије и Мађарске су у току пролећа 1954. поново сале за преговарачки сто, након чега је 8. маја те године потписан нови споразум, који је у суштини био допуна претходног, у односу на који се разликовао у само два допуњена члана.⁶⁵

У исто време док су трајали преговори са Мађарском, југословенска делегација започела је разговоре и са представницима Румуније у Темишвару. За разлику од својих мађарских колега, румунски делегати били су званични и хладни у разговору са Југословенима. Упркос томе, 11. септембра 1953, две стране су потписале споразум о спречавању и испитивању граничних инцидената.⁶⁶

64 АЈ, КПП, I-5-b/70-1, Забелешка о току преговора са делегацијом НР Мађарске по питању испитивања и решавања граничних инцидената; Kovačević, *Incidenti na jugoslovensko-mađarskoj granici*, 285–286.

65 АЈ, фонд 130, Савезно извршно веће (СИБ), 1031-1553, Споразум о допуни Споразума између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Мађарске о начину предупређења и испитивања граничних инцидената на југословенско-мађарској граници закљученог 28. августа 1953. године у Баји од 8. маја 1954.

66 АЈ, КПП, I-5-b/97-1, Белешка о бављењу наше делегације у Темишвару поводом преговора за решавање граничних инцидената; Svetković, *Pogled iza gvozdene zavese*, 69–71.

Највише потешкоћа стварали су преговори са албанском делегацијом, који су отпочели 17. августа у Подградецу. Због међусобног неразумевања, разговори две стране брзо су запали у ћорсокак, па су после више од месец дана од почетка преговора, 27. септембра, они прекинути а до тада нису постигнути никакви значајнији резултати. Нужност побољшања ситуације на заједничкој граници натерала је две стране да поново седну за преговарачки сто. Уз много тешкоћа, договор две делегације постигнут је 9. децембра, а два дана касније у Охриду је потписан споразум о спречавању и испитивању граничних инцидентата.⁶⁷

Због поменутог „Аранжмана између ФНРЈ и НР Бугарске о испитивању и утврђивању евентуалних граничних инцидентата на југословенско-бугарској граници од стране пограничних представника двеју земаља“, који је ступио на снагу 11. августа 1950. али који, као што смо већ рекли, није дао неке практичне резултате, процес нормализације стања на југословенско-бугарској граници текао је нешто другачије. Југословенска влада се 10. јуна 1953, у време када се обраћала и осталим трима владама, обратила и Бугарској са предлогом да две земље склопе споразум о спречавању и испитивању граничних инцидентата. Одговор је стигао после готово месец дана – 6. јула. Бугари су, уместо преговора о новом споразуму, предложили да већ постојећи Аранжман нађе пуну примену, те да се активирају погранични комесари који би расправљали о евентуалним граничним инцидентима. Међутим, југословенски државни врх је крајем октобра 1953. изразио незадовољство односом који су бугарске власти имале према граничним инцидентима.⁶⁸ Уследила је дуготрајна дипломатска преписка двеју влада, у којој је бугарска страна постепено мењала свој став. На крају, 22. априла 1954. потписан је потпуно нов споразум, по истом принципу по ком и са остале три суседне земље чланице Информбироа.⁶⁹

Потписани споразуми су били типског карактера, са мање-више истим одредбама, а модификовани су само колико је то захтевала свака посебна граница. Сви су закључени у циљу спречавања гранич-

67 АЈ, КПР, I-5-b/1-1, Белешка о преговорима са Албанијом; Животић, *Југославија, Албанија и велике силе*, 352.

68 Слободан Селинић, „Посета Јосипа Броза Тита Лесковцу 1953. године“, *Лесковачки зборник LI*, 2011, 331.

69 АЈ, КПР, I-5-b/15-1, Телеграм југословенске Амбасаде у Софији ДСИП ФНРЈ у коме доставља превод бугарске ноте бр. 26078; Cvetković, *Pogled iza gvozdene zavese*, 69–71.

них инцидента, као и регулисања начина на који би се они испитивали и решавали уколико би до њих ипак дошло. Све државе су се обавезале да ће предузети потребне мере трајног и ефикасног карактера у циљу отклањања узрока граничних инцидената ради „осигурања нормалних услова на граници“. У споразумима су нарочито наглашени изразитији гранични инциденти.⁷⁰ Такође је утврђено да ће све спорове решавати мешовите комисије, локалне и централне. Осим тога, највећи део одредаба у споразумима односио се на техничка питања која је било неопходно решити за успешан рад мешовитих комисија.⁷¹

Истовремено са преговорима којима је требало решити питање пограничних инцидената, представници Југославије разговарали су са делегатима четири суседне информбироовске земље о обнови и обележавању граничних ознака. Преговори о том питању прво су вођени са Албанцима. Албанска страна је тражила да се истовремено разговара о свим питањима у вези са границом тј. о граничним инцидентима, обнови и обележавању граничних ознака, о заједничком коришћењу вода на граници, као и о повраћају залутале стоке.⁷² Споразум о изградњи порушених и оштећених граничних пирамида и изградњи међупирамида на државној југословенско-албанској

70 Између осталог у ове су убројени: повреде територије друге стране ватреним оружјем ма које врсте, као и пуцање на лица која се налазе на територији друге стране; рањавање или убијање лица која се налазе на територији једне стране оружјем ма које врсте са територије друге стране или као последица повреде границе са друге стране; дела насиља и повреде телесног интегритета над овим лицима произведеним са територије друге стране или као последице повреде границе са друге стране; повреда територијалних вода и ваздушног простора; померање, оштећење или уништавање граничних ознака. АЈ, СИБ, 1031-1553, ДСИП – СИБ, пов. бр. 96958, 1. октобар 1953. године; Исто, ДСИП – СИБ пов. бр. 9389/4, 1. фебруар 1954. године.

71 ВА, ЈНА, к. 43, ф. 1, док. 2/2, Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Албаније о мерама за спречавање или решавање инцидената који би се евентуално могли догодити у будуће на линији државне југословенско-албанске границе од 11. децембра 1953; АЈ, СИБ, 1031-1553, Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Румунске Народне Републике о начину испитивања и решавања инцидената који би настали на југословенско-румунској граници од 11. септембра 1953; АЈ, СИБ, 1031-1553, Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Мађарске о начину предупређења и испитивања граничних инцидената на југословенско-мађарској граници од 28. августа 1953.

72 Животић, *Југославија, Албанија и велике силе*, 352.

граница потписан је 11. децембра 1953. у Подградецу. После првог заседања југословенско-албанске мешовите комисије за изградњу граничних пирамида у априлу 1954, трећег маја су отпочели стварни радови на трену. Међутим, непуна два месеца касније дошло је до инцидента у коме је живот изгубио југословенски војник који је радио на обележавању граничне линије на обали реке Цијевне, о чему смо раније писали. То је на одређено време зауставило радове, који су ипак настављени 3. септембра, пошто су Албанци пристали на допунске мере обезбеђења. Због лоших временских прилика на југословенски захтев радови су прекинути 1. новембра, уз договор да се наставе у пролеће 1955. године.⁷³ Радови су настављени до договору и трајали су од априла до октобра 1955, када су у потпуности завршени.⁷⁴

У току новембра 1953. Југославија је иницирала разговоре о овом питању и са Мађарском. Преговори о томе почели су већ 3. децембра, а наизменично су се водили у Суботици и Сегедину. Споразум о обнови и обележавању граничних ознака две државе су потписале 30. јануара 1954. године. Радови на обнови граничних ознака почели су у мају исте године, а било је предвиђено да се заврше до краја 1955. Ипак, они су завршени тек 1956.⁷⁵ Са Бугарском је споразум о обележавању граничних ознака (пирамида) потписан у Ћустендилу 22. фебруара 1954. Радови су почели у мају и без већих проблема извршено је комплетно обележавање југословенско-бугарске границе до 10. новембра исте године, о чему је тога дана у Београду потписан и протокол између две државе.⁷⁶ Југословенске власти у току 1953. и 1954. године нису сматрале за потребно да са Румунијом по-

73 ВА, ЈНА, к. 43, ф. 1, док. 4/1, Извештај о привременом завршетку радова за ову годину на југословенско-албанској граници (9. децембар 1954); ВА, ЈНА, к. 43, ф. 1, док. 5/1, Записник са одржаног I састанка мешовите југословенско-албанске комисије за обнову порушених и оштећених граничних пирамида као и изградњу граничних међу-пирамида на државној југословенско-албанској граници (5-15. априла 1954); АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Документација уз тему – Нормализација односа Југославије са СССР-ом и осталим источноевропским земљама (Прилог 16).

74 ВА, ЈНА, к. 43, ф. 3, док. 2/1, Извештај о завршетку радова на обнови и обележавању југословенско-албанске граничне линије.

75 АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Документација уз тему – Нормализација односа Југославије са СССР-ом и осталим источноевропским земљама (Прилог 16); АЈ, фонд 130, СИВ, 624-1031, Записник са петнаестог редовног састанка југословенско-мађарске мешовите комисије одржаног у Сомбору 14. јула 1956. године.

76 АЈ, КПП, I-3-а/101-4, Документација уз тему – Нормализација односа Југославије са СССР-ом и осталим источноевропским земљама (Прилог 16).

тписују споразум о обнови граничних ознака као са осталим суседним земљама Информбиороа. Тек је на иницијативу Румуна 28. јануара 1955. у Темишвару склопљен Споразум о оправци, обнови и допуни граничних стубова и ознака као и о рашчишћавању граничне линије, према коме је требало да радови почну у мају месецу исте године.⁷⁷

И поред сређивања стања на граници у међународно-правном смислу, у току 1954. и даље су бележени тешки инциденти, па је у тој години забележено 130 случајева пуцања на југословенске граничне органе.⁷⁸ У припремним материјалима за долазак совјетске делегације предвођене Никитом Сергејевичем Хрушчовом у Београд, маја 1955, ипак се истиче да су мешовите комисије „дале много позитивних резултата“, те да су имале знатног удела у нормализацији ситуације на границама. У истим документима се наводи и то да се крајем 1954, а нарочито од почетка 1955. број граничних инцидената смањило и да се они који су се тада дешавали не могу „*приписати некој организованој провокацији већ разним грешкама и самовољи појединих органа*“ (истакао М. М.).⁷⁹

Резиме

Отворени сукоб Југославије и земаља чланица Информбиороа који је отпочео у лето 1948. најбоље су манифестовали стални гранични инциденти. Њихов почетак бележимо у данима који су непосредно претходили објављивању Резолуције Информбиороа 28. јуна 1948, а трајали су готово свакодневно до почетка 1955. године, када се њихов број знатно смањило, а југословенске процене су говориле да се више не ради о организованим провокацијама већ о грешкама и самовољи појединаца. У периоду између почетка и краја организованих граничних инцидената југословенски органи су у прецизним извештајима регистровали 8.261 гранични инцидент који су изазвале суседне информбиоровске земље. Највећи број њих је забележен од 1951. до 1953. године, да би након Стаљинове смрти и почетка процеса нормализације односа две стране, он почео да опада. У инцидентима живот је изгубио двадесет и један југословенски гра-

77 Исто; Cvetković, *Pogled iza gvozdenе zavesе*, 72–73.

78 ВА, ЈНА, к. 20, ф. 1, док. 1/1, Обезбеђење државне границе.

79 АЈ, КПР, 1-3-а/101-4, Припремни материјали за посету Н. С. Хрушчова Југославији 1955. године – Гранични инциденти као последица агресивног притиска на нашу земљу.

ничар. Осим тога, рањено их је тридесет и три, а отето осам. У другој половини 1953. и током 1954. Југославија је потписивањем споразума о спречавању граничних инцидената и њиховом испитивању, као и о уређењу и обнављању граничних ознака, са суседним земљама чланицама Информбиороа успела да пограничне односе дефинише на међународно-правној основи, што је допринело нормализацији стања на границама.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 130, Savezno izvršno veće; Fond 507, Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije; Fond 836, Kancelarija maršala Jugoslavije; Fond 837, Kabinet predsednika Republike.
- Vojni arhiv. Fond Jugoslovenska narodna armija.
- *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*. Beograd: MIP FNRJ, 1951.
- *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1949*, priredila Rozita Levi. Beograd: SSIP, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1991.
- *Informbiro i Jugoslovenska (narodna) armija*, priređivači Milan Terzić, Mihajlo Basara, Dmitar Tasić. Beograd: Službeni glasnik, 2015. (cyrillic)
- *Jugoslovensko-sovjetski odnosi 1945–1956*. Beograd: MSP RS, MIP RF, 2010. (cyrillic)
- *Titov dnevnik*, priredio Pero Simić. Beograd: Novosti, 2009. (cyrillic)
- Cvetković, Vladimir Lj. *Pogled iza gvozdene zavese. Jugoslovenska politika prema zemljama narodne demokratije u susedstvu 1953–1958*. Beograd: INIS, 2013.
- Dimitrijević, Bojan B. *Jugoslovenska narodna armija 1945–1959*. Beograd: ISI, 2014.
- Dimitrijević, Bojan B. *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnici i oružje*. Beograd: ISI, 2006.
- Dimić, Ljubodrag. „Jugoslovensko-sovjetski odnosi 1953–1956. Zbliženje, pomirenje, razočarenje“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine*, zbornik radova sa naučnog skupa, ur. Đoko Tripković, 280–281. Beograd: ISI, 1999.
- Dragišić, Petar. *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*. Beograd: INIS, 2007.
- Joksimović, Jadranka. *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama (1945–1953)*. Beograd: ISI, 1985.

- Kardelj, Edvard. *Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957. Sećanja*. Beograd, Ljubljana: Radnička štampa, Državna založba Slovenije, 1980.
- Kovačević, Katarina. „Incidenti na jugoslovensko-mađarskoj granici 1953–1956“. *Balkanski pakt 1953–1954*, zbornik radova, ur. Nemanja Milošević, 282–294. Beograd: Vojnoistorijski institut, 2008.
- Petranović, Branko, Sava Dautović. *Velika šizma. Četrdesetosma*. Podgorica: CID, 1999. (cyrillic)
- Selinić, Slobodan. „Poseta Josipa Broza Tita Leskovcu 1953. godine“, *Leskovački zbornik LI*, (Leskovac), 2011, 329–342. (cyrillic)
- Životić, Aleksandar. *Jugoslavija, Albanija i velike sile (1945–1961)*. Beograd: Arhipelag, INIS, 2011. (cyrillic)

Summary

Marko B. Miletić

Border Incidents Between Yugoslavia and the Cominform Countries (1948–1955)

ABSTRACT: Based on sources in the Archives of Yugoslavia and the Military Archives of the Ministry of Defense of the Republic of Serbia, as well as published sources and relevant historiographical literature, this paper aims to analyze the course of the border incidents between Yugoslavia and the Cominform countries. The paper attempts to answer a number of questions: What was the number of border incidents? When were they most common? How many Yugoslav soldiers lost their lives or were injured? What was the process of settling the situation at the borders?

KEY WORDS: Yugoslavia, Cominform, Hungary, Romania, Bulgaria, Albania, USSR, Border Incidents

The open conflict between Yugoslavia and the Cominform countries, which began in the summer of 1948, was most obviously manifested by permanent border incidents. The first incidents were recorded in the days immediately preceding the publication of the Cominform Resolution on June 28, 1948, and lasted almost until early 1955, when the incidents declined significantly and when Yugoslav estimates indicated that there were no longer organized provocations, but rather mistakes and arbitrariness of individuals. In the period between the beginning and the end of the organized border incidents, in the accurate reports, the Yugoslav authorities registered 8,261 border incidents caused by the neighboring Cominform countries. The largest number of incidents was recorded between 1951 and 1953. After Stalin's death and the beginning of the process of normalization of relations between the two parties the incidents began to decline. In these incidents, twenty-one Yugoslav border guards lost their lives. In addition, thirty-three were wounded and eight were abducted. In the second half of 1953 and during 1954, by signing agreements on the prevention of border incidents and their examination, as well as on the arrangement and renewal of the border markings, Yugoslavia managed to define border relations on an international legal basis with its neighboring Cominform countries. This contributed to the normalization of the situation at the borders.